

فرهنگ ضرب المثلا

گلچینی از ریشه ضرب المثلا و کنایات
و مثلا از فرهنگ عامه مردم فارسی زبان

نویسنده: علی توگلی

انتشارات جاودان خرد

توکلی، علی، ۱۳۱۴ -
فرهنگ ضرب المثلهای گلچینی از ریشه ضرب المثلهای و کنایات و
مثلهای از فرهنگ عامه مردم فارسی زبان / نویسنده علی توکلی. --
مشهد: جاودان خرد، ۱۳۸۳.
۲۶۶ ص.

ISBN: 964-5955-78-5

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه: ص. ۲۶۵ - ۲۶۶.
۱. ضرب المثلهای فارسی. ۲. ضرب المثلهای ایرانی. الف. عنوان.
ب. عنوان: گلچینی از ریشه ضرب المثلهای و کنایات و مثلهای از فرهنگ عامه
مردم فارسی زبان.
۳۹۸ / ۹۴ DSR ۳۹۹۶ / ۹۴
کتابخانه ملی ایران
۳۵۶۴۰-۸۳ م

انتشارات جاودان خرد

فرهنگ ضرب المثلهای

علی توکلی

چاپ اول ۱۳۸۴

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

چاپ: زبان

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

بخش: انتشارات گوتنبرگ

تهران - خ انقلاب و روبروی دانشگاه تهران

تلفن: ۶۴۰۲۵۷۹ - ۶۴۱۳۹۹۸ - ۶۴۶۵۶۴۰

مشهد - خ احمدآباد، انتشارات جاودان خرد تلفن: ۸۴۳۴۵۲۷

شابک ۹۶۴ - ۵۹۵۵ - ۷۸ - ۵ - ۹۶۴ - ۵۹۵۵ - ۷۸ - ۵ - ۹۶۴

گلچینی از بوستان پر ارج فرهنگ عامه‌ی ایران را
به همسر عزیزم ملیحه بانو برقی
و فرزندانم و فامیل محترم تقدیم می‌دارم.

با احترام: علی توکلی
مشهد مقدس - آبان ۱۳۸۲

از: ذبیح الله صاحبکار (سهی)

حاجتی نیست که آزار دهد کس ما را
این که زندانی خاکیم همین بس ما را
چشم پوشیدم از این باغ خزان دیده چنان
که نه با گل سر و کار است و نه با خس ما را
عشق هم رفت چو شد دور جوانی سپری
به چه خشنود توان کرد از این پس ما را
می‌سپارم سر و جان در قدم قاصد مرگ
اگر از در رسد این پیک مقدس ما را
کس ندیده است چو من بنده‌ی بی مقداری
که به هر کس که فروشنند دهد پس ما را
جز تو یارب! به کسی نیست مرا روی امید
تو مکن خوار به چشم کس و ناکس ما را
تساغنی در گرو منت خلق است «سهی»!
جامه‌ی فقر به از جامه‌ی اطلس ما را

پیشگفتار

سپاس خداوند مَنان را که جان داد و خرد. قبل از هر چیز، برای آشنایی، بر خود لازم می‌دادم توضیحی درباره‌ی مثل بدهم. مَثَل: واژه‌ای عربی است و معادل فارسی آن (مَثَل) نیز همان معنا را می‌رساند.

مثل، سخن کوتاه و مشهوری است که به قصه‌ای عبرت‌آمیز یا گفتاری نکته‌آموز اشاره دارد و تصور روشنی از تجربه و اندیشه‌ی گذشتگان را در قالب پند و اندرز و حکمت در عباراتی کوتاه یا شعری نغز و پر معنا در دسترس مردم قرار می‌دهد و جای صراحت یا توضیح بیشتر را می‌گیرد.

ضرب المثل‌ها و مثل‌ها از منابع باارزش تاریخ بوده و ما را با زندگی و فرهنگ و آداب و رسوم گذشتگان آشنایی سازد و ایرانیان که از دیرباز به مثل و حکمت مشهور بوده‌اند تأثیر آن را در ضرب المثل‌ها شاهد هستند.

مثل چیست؟

مثل حکمتی است برای مردم و وظیفه‌ی مردم نیز حفظ و نگهداری و نقل مثل‌هاست به گونه‌ای که در گفتار از آن بهره‌گیرند و در کردار بدان عمل نمایند. با توجه به این که عصر حاضر می‌تواند نام

عصر تخصص به خود گیرد لذا می توان با بهره گیری از متخصصان گوناگون، در زمینه های مختلف زبان شناسی، بوم شناسی، تاریخ، ادیان و... نسبت به جمع آوری مثل های عامیانه که نسل به نسل از زبان مردم، جاری و ساری گردیده و سینه به سینه منتقل شده است، اقدام کرد تا بالاخره در اختیار عموم مخصوصاً نوجوانان و جوانان عزیز - که سرمایه ی این مرزو بوم هستند - قرار گیرد.

مثل چه فایده ای دارد؟

فایده ی جمع آوری مثل های ملی و محلی در این است که دانشمندان تاریخ و جامعه شناسی را می توان در بررسی روایات و اخلاق و کشف وقایع زندگی گذشتگان یاری کرد. علاوه بر آن دانستن مثل ها، در گفتن و نوشتن، کار را آسان می کند و زودتر از هر سخنی مقصود و حالت را می رساند. چون جمله ها کوتاه و مختصر و زیباست و بیشتر مردم نیز در گفت و گوهای روزانه ی خود، آنها را شنیده اند، بی درنگ بر دل می نشیند و گفت و گوی طولانی را کوتاه می کند. اگر گوینده یا نویسنده مثلی را درست در جای خود بکار ببرد، گفتارش شیرین تر و دلپذیرتر و حرفش اثر بخش می گردد.

مثل ها چند نوع است؟

۱- بسیاری از مثل ها نتیجه ی، سرگذشت، یا داستان، و یا شعری نغز و یا حادثه ای ریشه دار است، خواه حقیقی خواه افسانه ای. چه بسا مثل های ریشه داری که میان مردم مصطلح است و مقصود خود را به راحتی می رساند، در حالی که مردم از داستان اصلی آن بی خبرند.

برای نمونه مثلی است که می‌گوید: «خَرِ ما از گَرِه گئی دُم نداشت.» مقصود از این مثل این است که می‌خواستیم حرفی بزنیم و توضیحی بدهیم و پیشنهادی بکنیم ولی حالا که خرفمان را قبول نمی‌کنند یا درست داوری نمی‌شود، اصلاً حرفی نداریم. این مثل نتیجه‌ی قصه‌ای قدیمی و معروف است که درباره‌ی «دیوان بلخ» گفته شده و داستان مفصل آن را هم در کتابی به نام «دیوان بلخ» آورده‌اند و در این کتاب نیز شرح آن آمده است.

۲- مثل‌های کوتاه، ملی و محلی هستند که در میان عامه‌ی مردم مشهور بوده و سینه به سینه از گذشتگان به ما رسیده است.

۳- در زبان فارسی کتاب‌هایی هم هست که در آنها مقدار زیادی از مثل‌های ادبی و عامیانه به صورت یک عبارت ساده (نثر) و گاهی یک قسمت از نظم یا یک بیت شعر جمع آوری شده است. از همه معروفتر کتاب «امثال و حکم» تألیف «علی اکبر دهخدا» می‌باشد که در چهار جلد به چاپ رسیده است.

در این کتاب

گلچینی از ضرب‌المثل‌ها و حکایت‌ها و سرگذشت‌ها و پندهای عامیانه‌ی فارسی در چهار فصل نوشته جمع آوری شده که هیچ کدام از نگارنده این سطور نیست. همه‌ی اینها متعلق به ملت عزیز ایران، می‌باشد که تدوین و چاپ گردیده و نمونه‌ای مختصر و ناچیز است که اگر بنا بود کامل شود در هزاران صفحه هم نمی‌گنجید. لذا برای علاقمندان مخصوصاً برای نوجوانان و جوانان عزیز کشور گردآوری نموده‌ام که تقدیم می‌گردد. امیدوارم که مورد عنایت و قبول واقع شود.

در ضمن از خواننده‌ی گرامی تقاضا دارم چنانچه اشتباه و قصوری
در مطالب این کتاب مشاهده نمودند، چشم پوشی نکرده و برای
تصحیح آن مرایاری فرماید.

با سپاس
علی توکلی
آبان ماه ۱۳۸۲ شمسی
برابر با رمضان ۱۴۲۴ قمری
مشهد مقدس